

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

ביה"ס ללימודי יסוד ביהדות

אלול תשע"ז (ספטמבר 2017)

ספרי התורה: קובץ חוקי המלחמה בספר דברים

01-002-53

מרצה: ד"ר צבי שמעון

היקף שעות: 2 ש"ש

סמסטר: א

שנת לימודים: תשע"ח

א. מטרת הקורס

המטרות המרכזיות של הקורס הן:

1. הכרת חוקי ספר דברים, מעמדו המיוחד של ספר דברים ביחס לשאר התורה עם דגש על חוקי שלום והמלחמה במקרא במסגרת החוק המקראי

2. הבנת יחס המקרא למלחמה ולשלום: הכרח המלחמה ומגבלותיה, חוקי המלחמה, ואידיאל השלום והגדרתו. כיצד מתייחסים המקורות המקראיים לשלום ולמלחמה, מהו אידיאל השלום המקראי והאם הוא דומה לאידיאל השלום השולט בעולם המודרני?

3. התמודדות עם שאלות מוסריות העולות מטיפול הספרות המקראית בנושא השלום והמלחמה בספר דברים כולל התייחסות לנושא מלחמת החרמה כנגד שבעת עמי כנען, היחס לנשים ולשבטיות מלחמה במקרא, שמירה על הטבע במסגרת לוחמה, וכן חוקיות המלחמה ומגבלותיה לאור החוק המקראי.

ב. תוכן הקורס

תיאור כללי

הקורס פותח במבוא למעמדו של ספר דברים – משנה תורה. הוא מציג את הייחודיות של טיפול חוקי ספר דברים בתחום ניהול מלחמות ומקבץ החוקים בפרשיות שופטים- כי תצא. הקורס יבהיר את החדשנות של ספר דברים בעצם קיום המושג בעולם הקדום, ובסקירת החומר המקראי המתייחס לנושא. לאחר מבט העל על חוקי שלום ומלחמה, הקורס עובר לדון בחוקים פרטניים וסוקר את עיקרי חוקים במקבץ החוקים בספר דברים: המגבלות על מלחמות במקרא – שמירה על הטבע ואיסור כריתת עצי פרי; יחס למלחמות שונות – הבחנה בין

מלחמה מול עמי כנען ועמלק ורעיון מלחמת חורמה והשאלות המוסריות שהיא מעוררת, לעומת מלחמה עם עמים אחרים "הרחוקים"; במי מותר לפגוע במלחמה והיחס לשבויית המלחמה. כמו כן הקורס מתייחס לנושא חובת הקריאה לשלום בטרם יציאה למלחמה ונושא כריתת בריתות שלום והתפישת המקראית של שלום בהשוואה לתפישת השלום המודרנית.

מהלך השיעורים

הקורס מתבסס על לימוד באופן מתוקשב. הרצאות, דפי מקורות ומאמרים מועלים לאתר הקורס ועל הסטודנטים להאזין/לקרוא את החומרים ולבצע מטלות הכוללות מספר שאלות על התוכן הנלמד והמוגשות דרך אתר המודל. חומרי הלימוד כוללים דפי מקורות עם פרשנים וכן מאמרים בודדים. קשר עם המרצה מתנהל באפיקים מגוונים כולל פורום באתר הקורס, מפגש תדרוך, שעת קבלת תלמידים, ושאלות ותשובות בדוא"ל.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים

הרצאה 1

מבוא לנושא חוקי מלחמה וקריאת הפרקים העוסקים בחוקי המלחמה בספר דברים פרקים כ – כא: יד
קריאת רשות

M. Walzer, "War and Peace in the Jewish Tradition," in T. Nardin (ed.) *The Ethics of War and Peace, Religious and Secular Perspectives*, Princeton 1996, 95-114

A. Ravitzky, "Prohibited Wars in the Jewish Tradition" in M. Walzer (ed. and with a preface) *Law, Politics, and Morality in Judaism*, Princeton 2006, 169- 181

R.M. Good, "The Just War in Ancient Israel," *JBL* 104 (1985), 385- 400

הרצאה 2 - 3

סדר החוקים בספר דברים ופרשת עגלה ערופה
אלחנן סמט, "דיני המלחמה בספר דברים: סדרם ומגמתם", **עיונים בפרשת השבוע** (סדרה ראשונה), תל-אביב תשס"ט, עמ' 364 – 382 (מתוכם סעיפים א, ב, ג, ח חובה)

הרצאה 4

החרמת 7 עמי כנען: ההשקפה מאחורי כיבוש הארץ
כיצד התורה מתמודדת ומנמקת מוסרית את היחס הקיצוני כלפי 7 עמי כנען. הרקע להבנת מצוות החרמת עמי כנען.
דף מקורות: מצוות החרמת עמי כנען ופרשיות בתורה המנמקות את היחס לעמים אלו.
קריאת רשות

Shalom Carmy, "The Origin of Nations and the Shadow of Violence: Theological Perspectives on Canaan and Amalek," in Lawrence Schiffman and Joel B. Wolowelsky (eds.), *War and Peace in the Jewish Tradition*, New York 2007, 163- 200

Norman Lamm, "Amalek and the Seven Nations: A Case of Law vs. Morality," in Lawrence Schiffman and Joel B. Wolowelsky (eds.), *War and Peace in the Jewish Tradition*, New York 2007, 201- 38

חובת הקריאה לשלום לפני מלחמה וההבחנה בין 2 סוגי מלחמה שהוגדרו על ידי חז"ל כמלחמת מצווה ומלחמת רשות. מחלוקת פרשנית בין רש"י ורמב"ן. פירוש אברבנאל ופסיקת הרמב"ם.
דף מקורות: חובת הקריאה לשלום במלחמה

הרצאה 5

מצוות החרמת עמלק – זכור את אשר עשה לך עמלק – תמחה את זכר עמלק (דברים כה: יז-יט)

מחיית עמלק: מדוע סומן עמלק ליחס כה שלילי במקרא. שאלות מוסריות בנוגע לחטא של עמלק. חטא שאול במלחמה כנגד עמלק

יעקב מדן, "פרשת עמלק: מצוות ה' ומוסר - הילכו יחדיו?", בתוך **האחר - בין אדם לעצמו ולזולתו. אסופת מאמרים לזכרו של דודי דויטש** (ערכו חיים דויטש ומנחם בן ששון), תל-אביב 2001, עמ' 377 - 381; 385 - 384; 395 - 396

קריאת רשות

אלחנן סמט, "פרשת בשלח: המלחמה בעמלק (שמות יז: ח-טז)", **עיונים בפרשת השבוע** (סדרה שנייה), תל-אביב תשס"ט, עמ' 286 - 306 (מתוכם סעיפים ד-ה חובה, השאר רשות)

צמח צמריון, "שאול ועמלק", **ספר פרופ' חמ"י גבריהו א** (תשמ"ט) עמ' 118

Shalom Carmy, "The Origin of Nations and the Shadow of Violence: Theological Perspectives on Canaan and Amalek," in Lawrence Schiffman and Joel B. Wolowelsky (eds.), *War and Peace in the Jewish Tradition*, New York 2007, 163- 200

Norman Lamm, "Amalek and the Seven Nations: A Case of Law vs. Morality," in Lawrence Schiffman and Joel B. Wolowelsky (eds.), *War and Peace in the Jewish Tradition*, New York 2007, 201- 38

הרצאה 6

הכנות לקראת המלחמה: דין המשוחררים מהמלחמה (דברים כ: א-ט, דברים כד: ה). תיחום הפטור, נימוקו ומשמעותו. נשוי בשנה ראשונה, הבונה בית חדש, הנוטע כרם חדש, המארכס(ש) אישה והירא ורך הלבב
דף מקורות הכנות לקראת המלחמה: פירושי רש"י, רמב"ן, חזקוני, אברבנאל, רמב"ם

הרצאה 7

איסור התגרות מלחמה באדם, בעמון ובמואב (דברים ב: ב-כה). במה שונים עמים אלו ומדוע זוכים ליחס מיוחד. פירושי רשב"ם ואברבנאל
איסור כריתת עצי פרי: מה הדין, פרשנותו ומשמעותו. הבחנה בין פרשנות הפשט לפירוש חז"ל, מנהג המחנות של הרמב"ן
דף מקורות כי האדם עץ השדה? פירושי רש"י, רמב"ן, אבן עזרא ואלחנן סמט

קריאת רשות : מאמר : יצחק רוזנברג, "מבנים ספרותיים כמבטאים משמעות
חינוכית-מוסרית", *דרך אפרתה ט (תשס"א)*, עמ' 66-77

הרצאה 8 - 9

דין שבויית המלחמה - אשת יפת תואר. פרטי החוק ומגמתו. מחלוקת פרשנית
בהבנת הפרשיה : רש"י, רמב"ן, חזקוני, אבן עזרא
דף מקורות : אשת יפת תואר
קריאת רשות

David Elgavish, "The Freeing of Captives in the Ancient Near East and in
the Bible," in Yigal Levin and Amnon Shapira (eds.), *War and Peace in
Jewish Tradition: From the Biblical World to the Present*, London 2012,
9-25

הרצאה 10

"עד רדתה" – המקור להיתר לחימה בשבת. השתלשלות היסטורית. פרשנות חז"ל
על לחימה בשבת. תולדות הסוגיה ומהיכן למדו חז"ל את ההיתר ללחימה בשבת :
ספר מכבים, תלמוד ירושלמי וסיפור מלחמת יריחו

הרצאה 11 - 12

מגמות כלליות מאחורי היחס המקראי למלחמה ושלו
אמנון שפירא, "על המגמה המקראית להגבלת המלחמה ולעידונה", *עיוני מקרא
ופרשנות ז (תשס"ה)*, 335-363

הרצאה 13

חזון השלום המקראי – דומה או שונה מחזון השלום המודרני?
דוד חזוני, "אתיכם לחרבות : השלום המקראי האבוד", *תכלת 3 (תשנ"ח)*, 78-101

ג. חובות הקורס

חובות / דרישות / מטלות :

חובות : מלוי כל המטלות בזמן ובאופן עצמאי כפי שיוצגו בהנחיות באינטרנט

מרכיבי הציון הסופי : מטלות 20% ; מבחן 80% (זכאות לגשת למבחן מותנית בביצוע לפחות
80% מהמטלות בציון עובר)
הבחינה : הבחינה בכל המועדים תהיה בשיטה "אמריקאית" (שאלון רב-ברירתי).

ד. ספרות ביבליוגרפית נבחרת

רופא, אלכסנדר. **מבוא לספר דברים**. ירושלים : אקדמון, תשמ"ח.
ויינפלד, משה. **מוצא ספר דברים והאסכולה הדבטרונומיסטית**, ירושלים 1964
ויינפלד, משה. "המפנה בתפיסת האלהות והפולחן בספר דברים" בתוך **ליקוטי
"תרביץ" א - מיקראה בחקר המקרא בעריכת משה ויינפלד (ירושלים : מאגנס,
תשל"ט)**, 24 – 41
ויינפלד, משה. **עשרת הדיברות וקריאת שמע : גילגוליהן של הצהרות אמונה**, תל
אביב 2001
אמנון שפירא, "על המגמה המקראית להגבלת המלחמה ולעידונה", *עיוני מקרא
ופרשנות ז (תשס"ה)*, 335-363

אברהם גרוסמן, "פרי הבאושים של מלחמות אחים במקרא", **מים מדליו** (תשנ"ו), עמ' 57-69
דוד אלגביש, "הריסון העצמי במלחמות בין ישראל ובין יהודה",
מחקרי יהודה ושומרון ד (תשנ"ה), עמ' 59-68
משה ויינפלד, "המחאה נגד האימפריאליזם בנבואה הישראלית העתיקה", **על הפרק** 7 (תשנ"ד), עמ' 7-19
מיכה גודמן, **הנאום האחרון של משה**, אור יהודה 2014

- Halpern B., "The Centralization Formula in Deuteronomy", *Vetus Testamentum* 31 (1981) 20-38
Miller, Patrick D. *Deuteronomy*, Louisville 1990
Vogt, Peter T *Deuteronomic Theology and the Significance of Torah: A Reappraisal*, Winona Lake, Ind. 2006
Lundbom, J.R., *Deuteronomy: A Commentary*, Grand Rapids, Michigan 2013
Assnat Bartor, "“When you go forth to war against your enemies...” Narrative Reading of Deuteronomic Warfare Legislation” in Christoph Berner and Harald Samuel (eds.) *The Reception of Biblical War Legislation in Narrative Contexts: Proceedings of the EABS Research Group “Law and Narrative”*, Boston 2015, 1-21
R.M. Good, "The Just War in Ancient Israel," *JBL* 104 (1985), 385- 400
M. Walzer, "War and Peace in the Jewish Tradition," in T. Nardin (ed.) *The Ethics of War and Peace, Religious and Secular Perspectives*, Princeton 1996, 95-114
Avi Ravitzky, "Prohibited Wars in the Jewish Tradition" in M. Walzer (ed. and with a preface) *Law, Politics, and Morality in Judaism*, Princeton 2006, 169- 181
David Elgavish, "The Freeing of Captives in the Ancient Near East and in the Bible," in Yigal Levin and Amnon Shapira (eds.), *War and Peace in Jewish Tradition: From the Biblical World to the Present*, London 2012, 9- 25
Shalom Carmy, "The Origin of Nations and the Shadow of Violence: Theological Perspectives on Canaan and Amalek," in Lawrence Schiffman and Joel B. Wolowelsky (eds.), *War and Peace in the Jewish Tradition*, New York 2007, 163- 200

The Books of the Pentateuch

01-002-53

Dr. Zvi Shimon